

THE WRITING OF TRANSGENDER HISTORY

Cis normativity and the gender transgressors of history

SAM HOLMQVIST

Keywords

Transgender history, transgender, gender transgressions, "hermaphroditism", feminist historical research, women's history, cisnormativity, passing women, 19th Century

Summary

This article discusses transgender history, and argues for a broad understanding of such. The first part contains a discussion on cis normativity and historical research, specifically within women's and gender studies. Certain stereotypical explanations of gender transgressive experiences, in particular the so-called "passing woman" are examined as part of a certain feminist heritage. In this particular line of research, cross-dressing is considered an emancipatory practice where cisgender women disguise themselves as men in order to escape the boundaries of patriarchal society. The article does not contest the occurrence of such experiences, but argues for more, and more nuanced, understandings of sex and gender.

The second part of the article considers five Swedish gender transgressive persons: Anders Magnus Åhrman (also Anna Maria, 1777-unknown date of death), Lasse-Maja (Lars Larsson Molin, 1785-1845), Aron Forss (1807-1854), Andreas Bruce (1808-1885), and Carl August/Helga Lundström (1862-1915). One of the key arguments is that such cases should not be analysed only on the basis of assigned sex. Such assumptions of sex and gender identities are problematic in several ways. For example, they leave out important areas of research by viewing the experiences of trans-feminine persons as "male". Also, they ignore more complex and non-binary understandings that have been available for recognizing, articulating and interpreting sex and gender before the 20th Century. Through other departures, the article argues, it is possible to more fully apprehend both the conditions of gender transgressions and the ways in which sex and gender have been understood through history.

Transhistoria har ofta försvunnit på vägen menar Sam Holmqvist, som i sin studie av historiska livsöden med koppling till transhistoria visar hur cisnormativitet har format forskares analyser. Bland annat har personer som utifrån tillgängliga biografiska fakta skulle kunna tolkas som transmän och transmaskulina personer ofta diskuterats som om de vore kvinnor i kvinnohistorisk forskning.

ATT SKRIVA TRANSHISTORIA

Cisnormativitet och historiens könsöverskridare

SAM HOLMQVIST

Är det möjligt att skriva transhistoria på transpersoners villkor? Vad innebär en sådan ambition? Svensk historieforskning har påvisat stor rörlighet utanför binära köns kategorier. Personer har beskrivit sig själva som andra kön än dem de tilldelats vid födseln, och som både kvinnor och män, och som en blandning av kvinnor och män (Liliequist 2000, 2002). En tredje köns kategori, ”hermafrodit”, var aktuell långt in på 1800-talet (Bondestam 2010). Flera forskare (Larsson [Bondestam] 2002; Laskar 2005) har diskuterat hur de kön som vid en första anblick verkar skarpt isärhållna under 1800-talet i själva verket var instabila, rörliga och omdebatterade.

Men i både populära och vetenskapliga texter om historiens könsöverskridare väljs pronomen ofta utifrån det kön som tilldelats vid födseln. Som om ”man” och ”kvinna” vore stabila kategorier. Därtill har transkategorin ofta stått tillbaka för andra tolkningar. Det mesta av transhistorien hittar vi i historieböcker som handlar om helt andra saker, även om det finns undantag (Norrhem med flera 2008; Rydström och Tjeder 2009; Bondestam 2010; Holm [kommande]; Littberger Caisou-Roussau 2013a, 2013b; Strand 2016). Inte minst har transhistoria skrivits inom två fält: sexualitets- och kvinnohistoria (Österberg 1996; Eman 1999b; Silverstolpe 1999; Liliequist 2000; Rydström 2001; Borgström 2002; Liliequist 2002; Laskar 2005; Söderström 2008). Det är framför allt det sistnämnda forskningsområdet som diskuteras i den här artikeln. Jag kommer

inledningsvis att avhandla förutsättningarna för transhistorisk forskning och hur den bedrivits inom feministisk kontext. Vilka transerfarenheter har fått plats inom feministisk historieskrivning? Och på vilka villkor?

Vidare kommer min artikel att redogöra för några historiska livsöden som har relevans för studier om transerfarenheter: Anders Magnus Åhrman (dopnamn Anna Maria, 1777, okänt dödsår), Lasse-Maja (Lars Larsson Molin, 1785–1845), Aron Forss (1807–1854), Andreas Bruce (1808–1885) och Carl August/Helga Lundström (1862–1915). Det är ett medvetet brett urval av personer som sannolikt skulle ha identifierat sig på olika sätt om de hade levt idag. Det de har gemensamt är att de levde under 1800-talet och att de på något sätt överskred omgivningens förväntningar på deras kön.

Jag kommer att använda orden ”transmaskulin” och ”transfeminin” för att beskriva överskridningar av de könsuttryck som associeras med det kön en person tillskrivits vid födseln. I artikeln används begreppen i mycket bred bemärkelse: transmaskulinitet görs till exempel både av en transman (det vill säga en man som tilldelats kvinnligt kön vid födseln) och av en maskulin ciskvinna.

Vad innebär cisnormativitet i transhistoria?

Enligt en cisnormativ könsuppfattning är alla människor antingen män eller kvinnor, och denna sanning om könet är tydligt avläsbar på ett nyfött barns kropp. På engelska har det kallats ”cissexism” (se till exempel Serano 2007, 2014a, 2014b), en term som beskriver hur normativa kön ses som mer legitima än ickenormativa. Enkelt uttryckt får det till följd att transmän betraktas som kvinnor, och transkvinnor som män. I bästa fall anses kön vara möjligt att ändra, till exempel genom en könsbekräftande behandling. Men även då kvarstår utgångspunkten: att den som tilldelats ett visst kön vid födseln ”är” detta kön tills motsatsen bevisats. Förutsättningen för ett sådant resonemang är att andras uppfattning om en individs kön är viktigare än individens egen. Först när omgivningen ser någon som man eller kvinna accepteras den som en sådan.

Det är i enlighet med en sådan logik – där det kön som fastställdes vid födseln är det ”riktiga” – som transmaskulina till skillnad från transfeminina personer anses vara intressanta objekt för feministisk historieforskning. De forskare som tolkar transmaskulinitet utifrån kvinnlighet gör det ofta som en del av ett feministiskt projekt, där kvinnor ska lyftas fram ur historien. Redan i Wilhelmina Stålbergs *Anteckningar om svenska kvinnor* beskrivs ”i denna samling af *framstående kvinnor*” flera transmaskulina personer (Stålberg och Berg 1864–66: 1, kursiv i original). Borgströms antologi *Makalösa kvinnor* (2002) är ett sentida exempel på feministisk forskning om (bland annat) transmaskuliniteter. Den innehåller nyanserade bilder av könslig komplexitet, men sägs handla om ”kvin-

nor som på olika sätt har brutit mot sin tids könsliga ordningsregler” (Borgström 2002: 9). Detta är mycket vanligt (Wheelwright 1989; Dekker och Pohl 1995; Easton 2003, 2006; Bauer 2006). Svenska exempel finns i Silverstolpe (1999), Rosenberg (2000), Liliequist (2000, 2002), Larsson [Bondestam] (2002), Ney (2002), Juhlin (2013), Littberger Caisou-Roussau (2013a, 2013b) och Strand (2016). Jag kan inte uttala mig om huruvida samtliga dessa val är korrekta – i vissa fall kanske det är helt rimligt att beskriva de personer eller gestalter som undersöks som kvinnor. Men våra utgångspunkter har betydelse för forskningens utfall. Därför är det relevant att notera att transmaskulinitet i så hög grad diskuterats utifrån en föreställning om att den utförs av personer som ”är” kvinnor.

Det är förstas inget fel med att öka utrymmet för vad som rymms inom kategorin ”kvinna” och inte heller med att forska om kvinnor – varken sådana som frångår samhällets förväntningar och normer eller sådana som inte gör det. Den forskning som under de senaste decennierna lyft fram könsöverskridande kvinnor (Halberstam 1998; Borgström 2002) har varit betydelsefull, inte minst för senare transhistorieforskning. Men vad får det för följd om vi på förhand har bestämt oss för att det är kvinnor vi forskar om? Vilka antaganden om kön ligger bakom ett sådant perspektiv? Och vilka andra perspektiv försvinner på vägen?

I feministisk tradition har transmaskuliniteter ofta tolkats som exempel på hur människor försökt undkomma en snäv kvinnoroll. Det är inte orimligt. Det har funnits mycket att vinna på att vara man, och flera forskare har visat att transmaskulina växlingar i vissa kontexter har varit vanliga och relativt accepterade (till exempel Dekker och Pohl 1995; Easton 2003). Men *all* transmaskulinitet behöver inte ha orsakats av patriarkala strukturer. Den typ av normaliseringsprocesser som ensidigt beskriver könsväxlingar som något som gjorts för att vinna fördelar kallas av Marjorie Garber (1992: 67–71; se även Rand 2005; Boag 2011) för ”the progress narrative”. Sådana beskrivningar rationaliserar och bortförklarar trans som sådant. Jack Halberstam (2005) menar att berättelser om transpersoner bagatelliseras genom tre olika strategier. Trans beskrivs, för det första, som märkligt och *ickerepresentativt*. Detta leder till att cisidentiteter stabiliseras (som det ”normala” i förhållande till patologiska och ovanliga transidentiteter) och att trans, för det andra, *trivialiseras*. För det tredje *rationaliseras* trans genom att förklaras som en följd av något annat – som behovet av samhällliga fördelar, till exempel.

Det finns långa traditioner av att beskriva transmaskulina som ciskvinnor, som tillfälligtvis blivit män av pragmatiska skäl. Den typen av ”ciskvinnor i manskläder” eller, som de ofta kallas i den engelskspråkiga forskningen, ”passing women” är vanliga både i nutida beskrivningar och i äldre traditioner (jämför Rand 2005: 80–92 för en kritik som överensstämmer med min uppfattning).

Det finns en mängd berättelser om manliga helgon som visat sig vara kvinnor (Hotchkiss 1996), för att inte tala om hur populärt det har varit med transmaskulina soldater i folkliga ballader (Dugaw 1989) eller byxroller på teatern (Rosenberg 2000). I fiktionens värld har de ofta varit perfekta kvinnor, som iscensätter ideal kvinnlighet och manlighet genom att på en och samma gång vara trogna kvinnor och modiga män. Denna ideala kvinnlighet har tidigare förutsatt att ciskvinnan i manskläder uppvisar en tydlig heterosexualitet, men på senare tid har den även skrivits in i lesbiska tolkningsramar. I populärhistoriska sammanhang är det inte längre ovanligt att samkönat begär skrivs fram som förklaring till könsväxling. ”Kanske var hon helt enkelt homosexuell”, står det på Historiska museets (2015) informationsskylt om Ulrika Stålhammar/Vilhelm Edstedt (1683–1744), men ”[a]tt bli man kan också ha varit ett sätt för Ulrika Eleonora att ta makten över sitt liv, och inte som sina systrar giftas bort och förbli omyndig”. Några fler förklaringar ges inte.

Jason Cromwell (1999a, 1999b) har diskuterat historisk forskning om transmän och kritiserat dess cisnormativa slagsida. Han ställer upp tre kriterier för att kunna identifiera transpersoner i en historisk kontext. Har personen sagt något om att hen var man, eller att hen kände sig som en man? Gjorde personen några försök att ändra sin kropp eller hur den uppfattades? Levde personen som ett annat kön än det den tillskrivits vid födseln, eller gjordes försök att dölja vilket kön den tillskrivits vid födseln? Svarar vi ja på dessa

frågor kan vi, menar Cromwell, betrakta en person som trans – helt oavsett om personen levde långt innan en sådan kategori fanns. Cromwells arbeten behandlar enbart transmaskulina, och framför allt transsexuella, men samma principer kan tillämpas på transfeminina personer. Beemyn (2014: 501) har utökat hans resonemang till cross-dressing genom att ställa frågan om den ledde till några fördelar annat än personens ”own comfort and satisfaction”.

Det var först kring sekelskiftet 1900 som uppfattningen om vad vi idag kallar transidentiteter började utvecklas. Men om vi över huvud taget ska kunna skriva om historiska händelser och personer behöver vi kunna sätta ord på dem.

Jag menar inte att transbegreppet skulle vara direkt historiskt överförbart – däremot att det kan fylla en strategisk funktion för att diskutera vad vissa erfarenheter har att säga oss idag. Vi behöver dessutom inte – som Cromwell gör – specifikt definiera historiska personer som ”transpersoner” för att kunna diskutera deras erfarenheter i termer av trans. Kanske räcker det med att vara öppna för möjligheten att något kan beskrivas som en transerfarenhet. Ett sådant brett angreppssätt kan också undergräva den problematiska distinktion som ofta görs mellan cis- och transkategorier (Enke 2013). Att skriva transhistoria skulle kunna definieras som att skriva historia om erfarenheter av att röra sig bort från ett tilldelat kön (jämför Rand 2005; Beemyn 2013; Sears 2015). Det är en definition som utgår från Strykers (2008) och Enkes (2012) definitioner av trans som

rörelse. Det är en mycket bred definition, och den skulle kunna rymma personer som vi kan anta inte skulle ha definierat sig som trans om de levde idag. Men för att kunna skriva transhistoria behöver vi skriva om flera olika sätt att överskrida könsnormer.

Några exempel

I den följande delen av artikeln beskriver och analyserar jag några personer som jag menar är relevanta för svensk transhistorisk forskning. De flesta av dessa personer definierades, av sig själva eller sin omgivning, som ”hermafroditer”.

De historiska exempel jag tar upp är lika relevanta för historieforskning om intersexpersoners villkor i svensk historia. Trans- och intersexhistoria är inte samma sak, men överlappar ofta varandra.

I dag används begreppet ”hermafrodit” som en nedsättande och ålderdomlig synonym till intersex, vilket förstås gör den problematisk. Jag kommer att använda den då det historiska materialet specifikt syftar på den, men då inom citattecken. Före 1900-talet var termen mer neutral och framför allt bredare. Ordet användes för att beskriva människor som överskred gränserna för manligt och kvinnligt, både kroppsligt och socialt. Det innefattade alltså inte bara det vi skulle kalla intersex- och transpersoner, utan även sådana som idag skulle definieras som cispersoner men som på olika sätt överskred könsnormer.

ANDERS MAGNUS ÅHRMAN är en av de svenskar som tycks ha levt mer eller mindre öppet som en könsöverskridande person. I samband med att han ansökte

om prästbetyg (det vill säga identitetshandlingar) i sitt mansnamn, skrev till exempel hans arbetsgivare ett intyg om att Åhrman visserligen levt som kvinna tidigare men att detta endast hade varit en förklädnad.

Det var först när föräldrarna till Åhrmans hustru, Anna Fredrika Lundmark, begärde att Åhrmans och Lundmarks äktenskap skulle upplösas som myndigheterna på allvar intresserade sig för hans kön. Då blev det å andra sidan en mindre skandal. Historien återberättades i en tidningsartikel som gav upphov till ett skillingtryck, som i sin tur följdes av två visor och kom ut i minst tolv olika versioner (Strand 2016).

I tidningstexterna och skillingtryckens prosatext sägs det inte mycket om omständigheterna kring Åhrmans könsväxling, bara att den skedde ”af ännu icke utredde orsaker” (Berättelse af en resande från Upsala 1800; *Berättelse om Twänne pigor* 1801). Till att börja med använder texten Åhrmans dopnamn och kvinnligt pronomen, men efter att ha förklarat att en barnmorska skrivit en attest som ”förklarar henne för man” byter texten både namn och pronomen. Därefter står det ”han” och ”Anders Magnus” (Berättelse af en resande från Upsala 1800). Visorna i skillingtrycken beskriver däremot entydigt Åhrman som kvinna (*Berättelse om Twänne pigor* 1801).

Fallet är komplext. De enda uppgifter vi har från Åhrman själv är hans försvar vid rättegångsförhören. Där hävdade han att han övertalats till könsväxlingen för att kunna ta på sig faderskapet till ett barn. Det var av ”enfald och okunnighet” som

han låtit ”intala och förleda sig” till att börja leva som man. Andra personer hade utnyttjat hans ”godtrohet och oförfarenhet” och ”förledt henne till de dårskaper hon begått” (Urtima ting 1800: 2 augusti

När rätten förhörde hans faster om varför hon inte avstyrde äktenskapet trots att hon tidigare sett Åhrman som flicka, försvarade hon sig med att mansidentiteten verkade rimlig.

förmiddag). Men som Bondestam (2010) påpekar förklarar det inte varför han fortsatte leva som man i flera år efter händelsen. Det var inte förrän han ställdes inför rätta som Åhrman avsåg sig sin mansidentitet. När rannsakingen började var han ”ännu klädd i manskläder” (Urtima ting 1800: 2 augusti förmiddag).

Vissa i Åhrmans omgivning tycks ha sett honom som kvinna, andra som man, ytterligare andra som lite av varje. Att det sistnämnda inte var en omöjlighet visar inte minst det prästbevis som förklarade Åhrman ledig till äktenskap ”*både såsom man och kvinna*” (citerat ur Bondestam 2010: 98, kursiv i original). När rätten förhörde hans faster om varför hon inte avstyrde äktenskapet trots att hon tidigare sett Åhrman som flicka, försvarade hon sig med att mansidentiteten verkade rimlig. Åhrman hade ”haft tidtals både Mans- och kvinnokläder” och därför hade fastern ”lika med många andra ansett det vara möjligt, at

Åhrman varit riktig Mansperson” (Urtima ting 1800: 2 augusti, eftermiddag).

I forskningen, däremot, tycks Åhrman enbart vara en kvinna. Åhrman hör till de könsöverskridande personer om vilken det finns en del tidigare forskning. Min framställning av hans liv vilar främst på Bondestam (2010) och Karin Strand (2016; se även Liliequist 2002; Juhlin 2013.) I Strands (2016: 133) grundliga genomgång eftersöks ”en bred och nyanserad förståelse”. Men i likhet med majoriteten av den tidigare forskningen använder Strand Åhrmans kvinnliga dopnamn, kvinnliga pronomen, och kallar honom ”en kvinna klädd i manskläder” (Strand 2016: 136, passim; även Bondestam 2010; Juhlin 2013; undantaget är Liliequist 2002, som använder olika pronomen). ”För att klara detta [att leva som man] en längre tid utan att bli avslöjad krävdes starka nerver, intelligens och skådespelartalang”, skriver Strand (2016: 141). Att mansidentiteten skulle upplevas som den egna verkar inte vara ett alternativ. För att någon som tilldelats kvinnligt kön ska kunna vara man krävs ”skådespelartalang”.

Den samtida köns kategorin ”hermafrodit”, som skulle kunna användas för att förstå Åhrmans könstillhörighet, avfärdas uttryckligen av Strand. Det var visserligen en ”inflytelserik” ”tankefigur”, skriver Strand (2016: 161), men ”[i] verkligheten är detta ett mycket sällsynt fenomen”. Det Strand syftar på är vad som idag kallas intersex, men det är inte alls så sällsynt som hon vill göra gällande. Enligt intresseorganisationen INIS (2016) föds 1 av 1500 barn i Sverige med någon intersexvariation.

Kategorin ”hermafrodit” var ju dessutom, som redan nämnts, betydligt större än så. Den nederländska historikern Geertje Mak (2012) beskriver två parallella tolkningar av könsöverskridande personer i början av 1800-talet. Å ena sidan präglades könstolkningar av det samhälle som omgav individen. Den som agerade som man (arbetade med manssysslor, begärde kvinnor, och så vidare) var en man. Möjligen är det detta sätt att förhålla sig till kön som speglas i vissa delar av Åhrmans tidiga liv. Å andra sidan kunde även kroppen anses reflektera könet. Det var med hjälp av en sådan tolkning som skandalen kring Åhrmans äktenskap uppstod, och varmed han senare tilldelades kvinnligt kön.

Händelserna beskrivs visserligen som exceptionella även i samtida texter (Berättelse af en resande från Upsala 1800; *Wisa om Twänne pigor* 1801), men som jag visat ovan fanns flera, parallella och konkurrerande, tolkningar. Påståendet om att ”hermafroditism” skulle vara mycket sällsynt speglar inte verkligheten vare sig som vi tolkar den idag eller som den har tolkats historiskt. Däremot upprätthåller den en könsbinär norm: föreställningen om att det bara finns två kön och att de undantag som bevisligen finns är exceptionella.

LASSE-MAJA. Det mesta vi vet om hur könsöverskridande personer levat har, som i Anders Magnus Åhrmans fall, berättats av andra. Självpupplevda transberättelser från tiden innan 1900-talet är mycket ovanliga. I Sverige finns det – så vitt vi hittills känner till – två stycken. Med tanke på landets

storlek är det ändå exceptionellt många. Den enda europeiska motsvarigheten är de memoarer som intersexpersonen Abel/Herculine/Alexina Barbin skrev på 1860-talet (Barbin 1980; se till exempel Dreger 1998: 23). Den mest kända av de svenska exemplen är Lars Molins självbiografi om sitt liv som stortjuven Lasse-Maja. Den har endast i mycket begränsad utsträckning varit föremål för tidigare forskning (se Holmqvist, kommande; Matz (Erling) 1970). Däremot finns en hel del populärvetenskapliga beskrivningar, främst av Edvard Matz (1970).

Det är knappast överdrivet att kalla Lasse-Maja den mest berömda transpersonen i svensk historia. Det har diskuterats huruvida det var Molin (som sannolikt kunde läsa men inte skriva) som skrev berättelsen. Jag sällar mig till Edvard Matz (1970) och Erling Matz (1970), som menar att Molin troligen berättade historien själv men fick hjälp att skriva ned den. I vilken mån självbiografien beskriver verkligheten kan diskuteras (Matz (Edvard) 1970), men oavsett sanningshalten är den ett unikt dokument över hur Molin valde att skildra sitt könsväxlande liv.

Enligt självbiografien får Lasse-Maja (som på den tiden bara kallades Lasse) helt enkelt för sig att ta på sig sin flickvän Majas klänning en dag. ”Ack! utropade hon, hvad du ser prägtig ut i fruntimmerskläder!” (Molin 1833: 7). Maja blir så förtjust att hon ropar på sina föräldrar, som också intygar hur bra dotterns partner ser ut. ”Från denna stund fattade jag det beslutet att ombyta dräkt”, skriver Lasse-Maja (Molin 1833: 7), och sedan är det inte

mer med den saken. Hen lär sig ”allehanda fruntimmerssysslor” (Molin 1833: 14) och arbetar sedermera som piga, hushållerska, kammarjungfru, kokerska och på bordell. Enligt självbiografin lever hen i långa perioder som kvinna, och i andra som man. Hen har kärleksrelationer med både män och kvinnor och möter vissa av dem som kvinna, andra som man, ytterligare andra som både man och kvinna.

Den idag vanliga föreställningen att Lasse-Maja ”klädde ut sig” till kvinna för att undkomma polis har inget stöd i självbiografin. Möjligen såg inte ens hens samtid det så. I en av de tidigaste omarbetningarna av självbiografin (*Lasse-Majas äfventyr i Stockholm* 1834: 4) står det till exempel att kvinnokläderna ”gaf många tillfällen, som ej erbjudas en man”, utan att specificera vilken typ av tillfällen som åsyftas. I ett annat samtida porträtt står det att Lasse-Maja klädde sig som man för att stjäla, men som kvinna så fort hen samlat ihop tillräckligt med pengar (se Matz (Erling) 1970: 45). I bägge texterna utgår man alltså ifrån att det är den manliga identiteten som antas av pragmatiska skäl, inte den kvinnliga.

Under 1900-talet, däremot, har Lasse-Majas könsväxlingar ofta reducerats till utklädning. Den bild av Lasse-Maja som lever kvar i svenskt folkmedvetande bygger sannolikt till stor del på de filmatiseringar som gjorts av hens liv (Olsson 1941; Carlson 1971). De beskriver en maskulin och heterosexuell Lasse-Maja. Någon kvinnlig eller på annat sätt överskridande identitet är det inte tal om.

Att Lasse-Maja beskrivits som en man

har fått till följd att hens erfarenheter inte setts som kvinnliga – och inte heller varit föremål för feministiskt intresse. Detta trots att Lasse-Majas självbiografi bland annat beskriver det normaliserade sexuella våldet mot fattiga kvinnor under 1800-talet. Lasse-Maja berättar om hur två sjömän drar in hen i skogen under ett våldtäktsförsök och hur en man försöker tilltvinga sig sex genom att hota avslöja hen som (kvinnlige) tjuv (Molin 1833: 108, 151f). Vid ett annat tillfälle tar sig en polisgevaldiger friheter när Lasse-Maja inte snabbt nog kan legitimera sig. Hen försöker ta sig därifrån, men: ”Detta hjälpte likväl icke, utan att Gevaldigern drog mig med våld in och började åter att caressera [smeka] mig.” (Molin 1833: 117). Dessa beskrivningar är visserligen korta och tonen är liksom allting annat i Lasse-Majas självbiografi skämtsam, men att sådana här erfarenheter alls skrivits ned är unikt. Lasse-Maja skildrar självupplevda erfarenheter av den sexuella utsatthet som de flesta fattiga kvinnor levde i under tidigt 1800-tal. Den gruppen skrev som regel inte några självbiografier. Det skrevs knappt några andra självbiografiska texter av obemedlade svenska kvinnor under denna period. Ett möjligt undantag är bordellägaren Anna Carlströms (1841) självbiografi. Den är en av bara ett tiotal självbiografier som skrivits av kvinnor innan 1900-talet i Sverige (Larsson 1991).

Genom att ignorera Lasse-Majas upplevelser som kvinna bortses alltså från ett högintressant källmaterial. Självbiografin utgör ett material som är unikt på två sätt: dels för att det skildrar transexfarenheter

ter och dels för att det skildrar kvinnliga erfarenheter.

ANDREAS BRUCE. I kontrast till Lasse-Majas skämtsamma berättelse står den enda andra kända självbiografiska svenska transberättelse som skrivits innan 1900-talet: Andreas Bruces *En sannfärdig berättelse* (2013). Till skillnad från Lasse-Majas är det en vardaglig, realistisk beskrivning. Den skrevs i slutet av 1800-talet men gavs ut först 2013, då tack vare litteraturvetaren Inger Littberger Caisou-Rousseau.

Bruce tillskrevs kvinnligt kön vid födseln, men var tidigt medveten om att han var en pojke. I levnadsbeskrivningen sätter sig dock hans far emot och tycker att Bruce kan ta sig en älskarinna istället för att vara man. En omklädning – vilket är vad Bruce själv kallar sin könskorrigering – skulle innebära att faderns namn ”blefve nersmuttsat”. Man kommer han inte att få vara, ”utan då ville han heldre låta mig hafva en Metress [mätress], om jag ej kunde lefva det förutan” (Bruce 2013: 125). Faderns åsikt att Bruce hellre får ta sig en älskarinna än leva som man sätter nytt ljus på de diskussioner som förts kring synen på lesbisk synlighet och möjliga artikulationer (till exempel Faderman 1981; Vicinus 1992; Castle 1993; Liliequist 2000; Liliequist 2002; Laskar 2005). Bruces far är uppenbarligen medveten om förekomsten av samkönade kvinnliga relationer och är beredd att föredra en sådan framför att erkänna sitt barn som man. Men ett liv som kvinnoälskande kvinna är inte vad Bruce söker. ”[I]cke dessto mindre förklarade jag honom [fadern] med fullt allvare,

att det [omklädningen] skulle ske”, skriver han (Bruce 2013: 125).

Till slut lyckas Bruce övertala fadern, som tar med honom till en läkare. Han skriver att han beskrev för läkaren ”huru det var” och att han avslutat med att säga att ”om jag ej får gå med Byxsor kan jag inte lefva”. Läkaren verkar ha lyssnat, för Bruce fick sitt intyg om att han var i ”hög grade Hermaphrodite eller tvåkönad”, men något mera man än kvinna (Bruce 2013: 132).

Sedan tycks allt vara frid och fröjd för Bruce. ”Skål min nya son”, säger fadern och ger honom ett nytt förnamn efter sin egen far. Veckan därpå sitter han på männens sida i kyrkan ”och det var som om aldrig något passerat” (Bruce 2013: 132).

Till största delen beskriver Bruce att han lever utan att få sitt kön ifrågasatt när han väl fått papper på sin ”hermafroditism” och sitt nya namn. Det skulle inte vara första gången som memoarer vore förskönade, och en del saker tyder på att så är fallet även här. Littberger Caisou-Rousseau har visat att det i en första version av texten funnits fler tillfällen när omgivningen reagerar negativt. Där beskrivs till exempel hur en ”förfem Fru” svimmar när Bruce första gången besöker kyrkan som man (Bruce 2013: 132 not 242). Den närmaste tiden efter omklädningen får Bruce också en del reaktioner från sin släkt. En moster vägrar släppa in honom, föräldrarna tvingas lösa in ett skvallrigt skillingtryck om händelsen och hela familjen är arg efter att tidningarna börjat skriva om hans ”förvandling, från puppa till Fjeril” (Bruce 2013: 138). Människor kommer dessutom till hans arbete för att ”se den

omklädda Fröken” och en rik fru frågar ”om det vore möjligt få se huru naturen hade danat mig?” (Bruce 2013: 134f). Men det verkar som om det går över. Han försö- nas med föräldrarna, mostern låtsas några år senare som om ingenting har hänt och omgivningen tystnar. Efter att den första uppståndelsen lagt sig verkar Bruce ses som en man som alla andra.

Även om Bruce själv aldrig tvekar om sin identitet tycks han ha varit på det klara med att han på grund av sina erfarenheter behövde bevisa sin manlighet för omgivningen. Inte minst förknippar Bruce maskulinitet med mod, vilket bland annat leder till en av svensk litteraturs mest gripande födslosener (och kanske den första någon- sin med en transman i huvudrollen). En sen kväll efter att ha druckit för mycket ligger han med en bekant man, trots att han annars uteslutande begär kvinnor. Om det är frivilligt eller om han blir våldtagen förblir oklart. Oavsett vilket ger han sig själv skulden. Han har ”förgått” sig och glömt att vara ”försiktig” i sin ”upprymda Sinnesstämning” och ”oeftertänksamhet” (Bruce 2013: 228). Han blir gravid, men följer det så gott han kan och föder i hemlighet. Envist tiger han sig igenom smärtorna under förlossningen, antagligen både för att dölja födseln och för att bevisa för sig själv att han har kontroll över situationen.

Att omgivningen känner till, eller i alla fall anar, något om Bruces bakgrund blir tydligt när ryktena genast börjar gå om att han har fött barn. Att han ska ha haft en magsjukdom verkar ingen tro på. Han lämnar bort barnet direkt efter födseln men tar det senare till sig som fosterbarn

(Littberger Caisou-Roussau 2013b: 43f). Barnet kallar honom pappa, och någon större hemlighet var nog inte föräldraska- pet. Just därför blir han ”kallad för allt

När han hamnar i gräl med den läkare som hjälpt honom vid förlossningen använder läkaren sina kontakter till att ta viktiga delar av hans manlighet ifrån honom.

möjligt” och får ”lida förfärligt” när han tar barnet till sig (Bruce 2013: 247).

Att Bruce fött barn leder också till andra problem. När han hamnar i gräl med den läkare som hjälpt honom vid förlossningen använder läkaren sina kontakter till att ta viktiga delar av hans manlighet ifrån honom. Plötsligt får Bruce inte längre delta i militärtjänst, förvägras ta ut lysning för giftermål och får till slut inte ens ta natt- varden. Senare utsätts han också för ett gruppvåldtäktsförsök av några ”så kallade vänner” (Bruce 2013: 250). I tre dygn ligger han i feber efteråt och tänker på hämnd, innan han bestämmer sig för att skona männens liv. ”Sedan talade jag aldrig om den Saken [...] Gud måtte förlåta dem och oss alla.” (Bruce 2013: 251).

Livet som man var med andra ord villkorat för någon som Bruce (jämför Littberger Caisou-Roussau 2013a: 22f). Lika villkorad tycks hans manlighet vara idag. När hans självbiografi kom ut för några år sedan var det under titeln *Therese Andreas Bruce* (Bruce 2013). Dessa dubbla namn, det som

Bruce gavs vid födseln och det som han levde med som vuxen, följer sedan med. När jag skrev en essä om honom (Holmqvist 2013) placerade tidningsredaktionen in hans dopnamn i rubriken, och Inger Littberger Caisou-Rousseau (2013b) har kallat sitt förord till självbiografen ”Historien om Therese som blev Andreas”. När Bruces namn nämns för första gången i förordet kallas han ”Therese/Andreas” och Littberger Caisou-Rousseau (2013b: 11) betonar angående det handskrivna manuset att ”det var svårt att avgöra om det var en mans eller kvinnas hand som fört pennan”.

Den cisnormativa logik som förutsätter att det kön som tilldelats vid födseln är det korrekta tills motsatsen bevisats, får följderna för hur Bruce beskrivs. Det är denna logik som får Littberger Caisou-Rousseau (2013a, 2013b) att använda kvinnliga pronomen om Andreas Bruce fram till dess att han har genomgått sin juridiska könskorrigering. Det är först när omgivningen har erkänt honom som man som hon kallar honom ”han”. Hon nämner i förbigående att hon tycker att ”det är rimligt att beteckna Bruce som man från den tid då han började uppträda som sådan” (Littberger Caisou-Rousseau 2013b: 84). Ändå påpekar hon att Bruce såg sig själv som pojke långt innan omgivningen såg honom som en sådan (Littberger Caisou-Rousseau 2013a: 17, 2013b: 67). Så varför skulle det vara rimligt att inte låta honom själv bestämma?

ARON FORSS. När Aron Forss dog, i en koleraepidemi i hemstaden Uppsala, rapporterades det i flera tidningar. Dagstidningen *Uppsala* (1854) publicerade

en dödsannons och *Aftonbladet* (1854) rapporterade att ”den för alla som besökt Uppsala väl bekante konditorn Aron Forss” hade avlidit. När nyheten spreds i *Folkets röst* (1854) lades ytterligare information till. Efter ”hvad ryktet berättade” var Forss ”hvarken man eller qvinna, eller kanske rättare båda delarne på en gång”.

Att Forss finns med i den här artikeln beror på hur andra pratade om honom. Han uppfyller inte Cromwells kriterier (1999a; 1999b) för att se historiska personer som trans, och det finns inga offentliga uppgifter som tyder på att han var trans- eller intersexperson (*Födelse- och dopbok 1766–1812; Död- och begravningsbok 1836–1861*). Däremot tycks det ha funnits en mängd rykten om att han var det. Dessa rykten kan berätta en hel del om hur det var att leva som könsöverskridande person.

Några decennier efter Forss död har Uppsalatecknare med märkbar fascination berättat om ryktesspridningen. Litteratur- och konsthistorikern Carl Rupert Nyblom (1908: 88f) nämner bara i förbigående ”den beryktade, halfmanlige konditorn Aron Forss” i sin levnadsteckning. Mer utförliga beskrivningar finns hos andra gamla Uppsalabor. Prästen Bernard Wadström (1897: 468) förklarar att ”[d]enne ’herr Forss’ är en mycket underlig företeelse” eftersom hans ”röst, hållning och åtbörder äro fullkomligt en kvinnas”. Enligt Wadström påstods det att Forss inte alls var en man utan en kvinna. Även publicisten och politikern Samuel Ödmann (1898: 66, kursiv i original) beskriver ”[e]tt högst egendomligt original”, ”den vidtberömda *Aron Fors*” om vilken ”man icke rätt visste,

hvilket *kön* han tillhörde”. ”Den allmänna tanken var dock, att han var tvåkönad.” Mest utförligt skriver skribenten Rudolf Hjärne. I hans levnadsteckning upptas tre sidor av en beskrivning av Forss. ”Vi säga person” om Forss, skriver Hjärne (1879: 99, kursiv i original), ”ty någon mera träffande benämning kan ej med säkerhet gifvas”. Han fortsätter: ”Man sade visserligen *Herr* Forss, men skäl funnos äfven för en annan titel, som ej lämpar sig för mankønet.”

Ryktet om Forss könsöverskridanden verkar framför allt ha handlat om hans utseende. Wadström (1897: 468) menar att hans ”klädsel är en halfvering mellan den manliga och kvinliga, dock med öfvervägande lutning åt den senare”. Även Ödmann (1898: 66) skriver att Forss till vardags var ”klädd och utstyrd till hälften som en kvinna”. Därtill hade han pipig röst och ”betedde sig i alla sina later som en kvinna”. I Hjärnes text ägnas ungefär en fjärdedel av utrymmet åt Forss utseende och kläder. Inte heller Forss fysik undgår Hjärne:

Figuren var som karl liten, och fasonerna voro derefter. Koketteri saknades ej. Bröset var ovanligt högt för en karl och syntes deladt i två hälfter. Armarne, stundom blottade till armbågen, voro hvita, rundade och fylliga. Ansigtet var ej inbjudande, och nästonen, när han talade, ehuru med en leende min, var obehaglig. När han helsade, neg han lätt, bockade stundom litet, men det förra tycktes gå bättre. (Hjärne 1879: 99f)

I intresset för Forss yttre märks en besatthet vid den könsöverskridande kroppen. Det liknar den besatthet som nutida populärkultur visar inför transpersoner, en sensationslysten vilja att avslöja en könsöverskridande kropp (se till exempel Straube 2014).

Både Ödmann och Hjärne beskriver hur Forss utsatts för trakasserier, även om de inte kallar det så. Ödmann (1898: 66) skriver att det är ”själfklart” att studenter ”skulle ha mycket att beställa med honom”. Hjärne (1879: 100) menar att ”skämt” med Forss kunde förekomma, ”men det gick snart öfver”. För Forss var det hela troligtvis inte så bagatellartat. Hjärne (1879: 101) säger också att Forss hyste ”stor fruktan” för sådant. Både Ödmann och Hjärne berättar att Forss mycket sällan rörde sig utanför sitt konditori, och skildrar fascinerat de enstaka tillfällen då han ska ha tagit sig ut.

Även om Forss trakasserades av sin omgivning var han också en respekterad konditor och helt vanlig borgare. Det är svårt att veta hur omfattande ryktet om hans könsöverskridande var. Som redan nämnts beskrevs han i flera dagstidningar som en känd person, men bara *Folkets röst* säger något om vad berömdheten kan ha berott på. Enligt Ödmann och Hjärne var det Forss femininitet som gjorde honom till ett slags kändis och konditoriet välbesökt.

Enligt Ödmann (1898: 66) var ryktena så lönsamma att den ”allmänna meningen” var att han medvetet använde sig av dem för att utöka kundkretsen.

Forss är en av de könsöverskridande personer som har levt sitt liv utan att skapa någon större uppmärksamhet och det saknas forskning om honom. Den enda nutida text jag har hittat om honom är en artikel i studenttidningen *Ergo* (Ronne och Ronne 2001; enligt uppgift från artikelförfattarna hittade de information om Forss i främst Hjärne 1879). Att han alls lämnat spår efter sig beror mest på att han bodde i en studentstad, och kom i kontakt med människor som långt senare ville berätta sina minnen från staden och studentåren. Forss skulle dock vara intressant för vidare studier. Vilka femininiteter kunde uttryckas i hans miljö, och hur tolkades de?

CARL AUGUST/HELGA LUNDSTRÖM. Kring sekelskiftet 1900 exploderade intresset för könsöverskridande uttryck och beteenden. Det var nu som, enligt Foucaults (2002) analys, en homosexuell identitet föddes. Orden för dagen var ”konträr sexualkänsla” eller ”inversion”, som det senare kom att kallas (till exempel Laskar 2005). Men dessa begrepp betydde inte ”homosexuell” i den mening vi lägger i begreppet idag, utan lika mycket ”transperson”. Som bland annat Prosser (1998) och till exempel Hekma (1994) har påpekat var det just iakttagelser av sådana könsöverskridanden som vi idag kallar trans som lade grunden till det som kallades konträr sexualkänsla. Det man tänkte sig var en själ som inte stämde överens med kroppen,

en kvinna i en manskropp eller en man i en kvinnokropp.

Myndigheternas intresse för könsöverskridande personer ökade betydligt, framför allt vad gällde transfeminina personer och homosexuella män. Mötesplatser, som Humlegården, Nybrokajen och Kungsträdgården i Stockholm, patrullerades och polisen registrerade, anhöll och förhörde (Eman 1999a; Rydström 2001; Laskar 2005).

Carl August/Helga Lundström var en av de personer som utsattes för polisens uppmärksamhet. Hen verkar ha levt i en manlig homosexuell subkultur där transfemininitet var ett självklart inslag. Att Lundström ingår i den antyds bland annat i ett förhörsprotokoll (1896b) enligt vilket hen erbjudit två korpraler ”onaturlig könsbeblandelse” inte bara med sig själv utan även med flera andra personer hen känner till. I samma förhörsprotokoll sägs Lundström i förbigående tillhöra de ”lättjefulla yngre manspersoner” som ”förfallit till att blifva yrkesslynglar och pederaster” eftersom de inte vill arbeta.

Första gången hen dyker upp i polisprotokollen är det bara som lösdrivare (Förhörsprotokoll 1886), men tre år senare har hen dessutom ”uppträdt i Humlegården i af starka drycker berusadt tillstånd och iklädd fruntimmerskläder” och hamnat i bråk (Förhörsprotokoll 1889). Rydström (2001) har påpekat att polisen sällan åtalade för homosexualitet innan 1900-talet. Istället användes, liksom i Lundströms fall, lösdriverilagen.

Två år senare har Lundström återigen ”strukit omkring i Humlegården iklädd

fruntimmerskläder”. Nu anger förhörsprotokollet (1891a) även att det är känt sedan tidigare att Lundström ”vid många tillfällen uppträd i fruntimmerskläder och derunder på onaturligt sätt tillfredställt andra manspersoners könslusta”. Denna formulering upprepas ordagrant i senare förhörsprotokoll (1891b; 1893; 1896a; 1896b; 1898).

Senare i sitt liv misstänktes Lundström för att vara en kvinna som klätt ut sig till man, något som Rydström (2001) har behandlat. Vid två olika tillfällen, när Lundström åtalades för att ha haft sex med män, försvarade sig hens partners med att de trott att hen var en ciskvinna i manskläder. Det säger oss inte bara något om Lundströms femininitet (enligt männen var det hen själv som beskrivit sig själv så, se Rydström 2001: 139) utan också en del om den samtida bilden av transmaskulina personer. Transmaskulinitet har varit ett välkänt (och erotiskt laddat) motiv både i dikten och verkligheten. Att en man skulle kunna visa sig vara en kvinna var därför en tolkning som låg nära till hands. Liliequist (2002:70) beskriver ett liknande fall från 1715, då en man försvarade sig mot anklagelser om sodomi med att han trott att den korpral vars närmanden han besvarat var en förklädd kvinna.

Vid rättegången mot en annan transfeminin person, Gustaf Vilhelm Ros, hamnade även Lundström i tidningen. Lundström nämns som ”L.” och som ”en af polisen synnerligen uppmärksammas äfventyrare” (Under förklädnad 1897). Därtill spekulerar artikeln kring transuttryck som samtidsfenomen.

Allmänheten, som får höra att här i vår goda hufvudstad det icke är allt för sällsynt att karlar uppträda i fruntimmerskläder och fruntimmer i karlkläder, skall möjligen känna sig förvånad, men polisen, som får göra så många olika erfarenheter, har numera upphört att förvåna sig öfver något dylikt. (Under förklädnad 1897:4)

Allmänheten antas alltså förvåna sig, men polisen är luttrad. Att den senare ”numera” har ”upphört” att förvånas antyder också att fenomenet anses vara nytt. Som vi sett prov på även tidigare skrivs alltså en könsbinär norm fram genom att transuttrycket beskrivs som exceptionellt. Om Ros står det också att ”maken till den person som polisen senast haft att göra med torde man lyckligtvis få söka vida efter” – trots att hen samtidigt läggs fram som en del av ett samhällsproblem.

Både Ros och Lundström har varit föremål för viss tidigare forskning, men då ur ett sexualitetshistoriskt perspektiv (Eman 1999a: 141f; Rydström 2001; Söderström 2008). Risken med det är att transperspektivet kan försvinna. Göran Söderström (2008: 53) skriver till exempel att det är ”uppenbart att Lundströms

strävan att uppfattas som kvinna grundade sig i en önskan att få en samlagspartner som passiv homosexuell”. Frågan är varför vi skulle vara så säkra på det. Allt vi vet om Lundström är brottstycken av vad som skedde: att hen låg med män, att hen ibland klädde sig som kvinna och att hen inte hade något emot att hens sexpartners såg hen som en sådan. Om Ros vet vi ännu mindre. Hen åtalades för att ha legat med män som uppfattade hen som kvinna (Brottmålsprotokoll 1897; Polisrapport 1897). Vad som ledde fram till de händelserna, hur de upplevdes av Ros själv eller hur hen tänkte kring sin identitet och sin kropp vet vi nästan ingenting om.

Inom transforskningen har en långlivad diskussion förts om sexualitetsforskning och transerfarenheter. Stundtals har den haft ett olyckligt fokus på Butlers tidiga verk (se Bettcher 2014: avsnitt ”(Trans) Gender Trouble”). Delvis tangerar diskussionen ett större samtal om hur queera perspektiv – både i betydelsen queerteoretiska och i betydelsen homosexualitetsstudier – förhåller sig till trans. Forskare som Jay Prosser (1998) och Vivian K. Namaste (2000) pekade tidigt ut ett problematiskt förhållningssätt till trans, där transerfarenheter reduceras till ett sätt att undersöka sexualiteter och ciskön. Tobias Raun (2014) har visat hur trans fortfarande kan användas som ett slags symtom på sexualitet snarare än att undersökas i egen rätt. Transhistoria finns, som till exempel Rydstrom påpekat (2008), ofta implicit med i homosexualitetshistoria. Vad som är vad är många gånger en tolkningsfråga. Inte minst vet vi fortfarande väldigt lite

om hur livet har sett ut för människor med erfarenheter av att överskrida könsgränser.

Avslutning

Som framgått av mina exempel innehåller även en mycket begränsad historisk undersökning av könsöverskridanden flera olika definitioner och artikulationer av kön. Könskategoriseringar har sannolikt alltid varit en del av komplicerade och mångtydiga processer.

Att reducera alla historiens könsöverskridare till samma slags transkönade subjekt vore missvisande. Men det är lika missvisande att reducera dem till det kön de tilldelats vid födseln. Att vi inte kan vara hundraprocentigt säkra på hur människor har tänkt om sig själva kan inte användas som ursäkt för att beskriva dem utifrån våra egna uppfattningar om vilka de ”egentligen” var.

Att förvänta sig att historiska könsöverskridanden ska formuleras med ord som är direkt igenkännbara för oss idag är dömt att misslyckas. Det är naturligtvis komplicerat att använda nutida termer som trans om ett historiskt material, men det är inte mer komplicerat än att använda några andra termer. I själva verket finns det få ord som betyder samma sak idag som de gjorde för mer än hundra år sedan. Att vara ”man” betydde inte samma sak för Andreas Bruce som det gör för oss. Istället för att avkräva det historiska materialet bevis på att personer ”verkligt” var ”transpersoner” behöver vi hålla ögonen öppna för både det som överensstämmer med nutida erfarenheter och det som inte gör det.

Referenser

Aftonbladet (1854) 7 november 1854.

Barbin, Abel (1980) *Herculine Barbin: being the recently discovered memoirs of a nineteenth-century French hermaphrodite*. Foucault, Michel (red) New York: Pantheon Books.

Bauer, Heike (red) (2006) *Women and cross-dressing 1800-1939*. London: Routledge.

Beemyn, Genny (2013) A presence in the past: a transgender historiography. *Journal of Women's History* 25(4): 113-21.

Beemyn, Genny (2014) Transgender history. Erickson-Schroth, Laura (red) *Trans bodies, trans selves: a resource for the transgender community*. Oxford: Oxford University Press.

Bettcher, Talia Mae (2014) Feminist perspectives on trans issues. Zalta, Edward N. (red) *The Stanford encyclopedia of philosophy*. <http://plato.stanford.edu/entries/feminism-trans/> [26 juli 2016].

Berättelse af en resande från Upsala (1800) *Dagligt Allehanda* 26 augusti 1800.

Berättelse om Twänne pigor, Som giftade sig med hwarandra År 1800: Härjämte följer tillika: Twänne stycken om denna händelse författade wackra och helt Nya Kärleks-Wisor, Den första: Jag borde ej skrifwa som intet är lärd, Sjunges som: Grefwe Adams Wisa: Den andra: Hwad är det för alarm, när Flickor sig skall gifta, Sjunges som: Sex runda år omkring. (1801) Gefle: E. P. Sundqvist.

Boag, Peter (2011) *Re-dressing America's frontier past*. Berkeley, California: University of California Press.

Bondestam, Maja (2010) *Tvåkönad: studier i den svenska hermafroditens historia*. Nora: Nya Doxa.

Borgström, Eva (red) (2002) *Makalösa kvinnor: könsöverskridare i myt och verklighet*. Stockholm: Alfabetica/Anamma.

Brottmålsprotokoll: Ros, Gustaf Wilhelm (1897) Stockholms rådhusrätt, Avdelning 3. Protokoll i brottmål 1897, A1:151, nr 246.

Bruce, Andreas (2013) En sannfärdig berättelse. Littberger Caisou-Roussau, Inger (red) *Therese Andreas Bruce: en sällsam historia från 1800-talet: Levnadsberättelse, brev och verser med inledning och kommentarer*. Göteborg: Makadam.

Carlson, Lars Göran (1971) *Den byxlöse äventyraren*. Tv-serie.

Carlström, Anna (1841) *En modig qvinnas händelserika lefnad: antecknad af henne sjelf*. Stockholm.

Castle, Terry (1993) *The apparitional lesbian: female homosexuality and modern culture*. New York: Columbia University Press.

Cromwell, Jason (1999a) Passing women and female-bodied men: (re)claiming FTM history. More, Kate och Whittle, Stephen (red) *Reclaiming genders: transsexual grammars at the fin de siècle*. London: Cassell.

Cromwell, Jason (1999b) *Transmen and FTMs: identities, bodies, genders, and sexualities*. Urbana, Chicago: University of Illinois Press.

Dekker, Rudolf och Pol, Lotte van de (1995) *Kvinnor i manskläder: en avvikande tradition: Europa 1500-1800*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

Dreger, Alice Domurat (1998) *Hermaphrodites and the medical invention of sex*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Dugaw, Dianne (1989) *Warrior women and popular balladry, 1650-1850*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Död- och begravningsbok* (1836-1861) 88/bild 92, nr 325, Uppsala domkyrkoförsamling.
- Easton, Fraser (2003) Gender's two bodies: women warriors, female husbands and plebeian life. *Past and: Makadamn och synden: s Present* (180): 131-74.
- Easton, Fraser (2006) Covering sexual disguise: passing women and generic constraint. *Studies in eighteenth-century culture* 35(1): 95-125.
- Eman, Greger (1999a) Café Frisk Luft: den homosexuella infrastrukturen i Stockholm 1880-1920. Söderström, Göran (red) *Sympatiens hemlighetsfulla makt: Stockholms homosexuella 1860-1960*. Monografier utgivna av Stockholms stad. Stockholm: Stockholmia.
- Eman, Greger (1999b) När män möts. Söderström, Göran (red) *Sympatiens hemlighetsfulla makt: Stockholms homosexuella 1860-1960*. Monografier utgivna av Stockholms stad. Stockholm: Stockholmia.
- Enke, A. Finn (2012) Introduction. Enke, A. Finn (red) *Transfeminist perspectives in and beyond transgender and gender studies*. Philadelphia: Temple University Press.
- Enke, A. Finn (2013) The education of little cis: cisgender and the discipline of opposing bodies. Stryker, Susan och Aizura, Aren Z. (red) *The transgender studies reader 2*. New York och London: Routledge.
- Faderman, Lillian (1981) *Surpassing the love of men: romantic friendship and love between women from the renaissance to the present*. London: The Women's Press.
- Folkets röst* (1854) 8 november 1854.
- Foucault, Michel (2002) *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos.
- Födelse- och dopbok* (1766-1812) Uppsala domkyrkoförsamling.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1886) nr 206, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1889) nr 520, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1891a) nr 430, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1891b) nr 453, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1893) nr 41, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1896a) nr 41, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1896b) nr 44, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.
- Förhørsprotokoll: Lundström, Carl August (1898) nr 41, Överståthållareämbetet. Polisärenden 3. Kriminalavdelningens femte rotel/Lösdrivaravdelningen. Flc:1. Stadsarkivet.

- Garber, Marjorie (1992) *Vested Interests: cross-dressing and cultural anxiety*. New York: Routledge.
- Halberstam, Judith [Jack] (1998) *Female masculinity*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Halberstam, Judith [Jack] (2005) *In a queer time and place: transgender bodies, subcultural lives*. New York: New York University Press.
- Hekma, Gert (1994) "A female soul in a male body": sexual inversion as gender inversion in nineteenth-century sexology. Herdt, Gilbert (red) *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*. New York: Zone Books.
- Historiska museet (2015) Krig – tre människoöden. [Informationsskylt vid utställningen Sveriges historia.]
- Hjärne, Rudolf (1879) *Från det förflutna och det närvarande: minnen och tankar*. Westerås.
- Holm, Marie-Louise [kommande] *Fleshing out the self: reimagining intersexed and trans embodied lives through (auto)biographical accounts of the past*. Linköping: Tema Genus, Linköpings universitet.
- Holmqvist, Moa [Sam] (2013) Therese Andreas Bruce sprängde könsgränserna. *Svenska Dagbladet* 3 november 2013.
- Holmqvist, Sam (kommande) *Transformationer: 1800-talets svenska translitteratur genom Lasse-Maja, C.J.L. Almqvist och Aurora Ljungstedt*. Göteborg: Makadam.
- Hotchkiss, Valerie R. (1996) *Clothes make the man: female cross dressing in medieval Europe*. New York: Garland.
- INIS (2016) Fakta. *INIS: intersexuella i Sverige*. <http://www.inis-org.se/fakta.php> [25 juli 2016].
- Juhlin, Åsa (2013) "Att icke kunna föreställa sig är att icke kunna leva": Kvinnor i manskläder i rättsprotokoll och skillingtryck på 1600- och 1700-talen. *Biblis* 60(1): 52–59.
- Larsson, Lisbeth (1991) Den tryckta självbiografin och dagboken. Haettner Aurelius, Eva, Larsson, Lisbeth och Sjöblad, Christina (red) *Kvinnors självbiografier och dagböcker i Sverige 1650–1989: en bibliografi*. Litteratur, teater, film. Lund: Lund University Press.
- Larsson [Bondestam], Maja (2002) *Den moraliska kroppen: tolkningar av kön och individualitet i 1800-talets populärmedicin*. Hedemora: Gidlunds.
- Laskar, Pia (2005) *Ett bidrag till heterosexualitetens historia: kön, sexualitet och njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920*. Stockholm: Modernista.
- Lasse-Majas äfwentyr i Stockholm af honom sjelf meddelade åt utgifwaren wid en resa, som denne gjorde år 1830 till denne märkwärdige äfwentyrares fångelse* (1834) Stockholm: A. Wallin.
- Liliequist, Jonas (2000) Cross-dressing and the perception of female same-sex desire in early modern Sweden. Tedebrand, Lars-Göran (red) *Sex, state and society: comparative perspectives on the history of sexuality*. Umeå: Almqvist och Wiksell International.
- Liliequist, Jonas (2002) Kvinnor i manskläder och åtrå mellan kvinnor: kulturella förväntningar och kvinnliga strategier i det tidigmoderna Sverige och Finland.
- Borgström, Eva (red) *Makalösa kvinnor: könsöverskridare i myt och verklighet*. Stockholm: Alfabeta/Anamma.
- Littberger Caisou-Roussau, Inger (2013a) "Om jag ej får gå med byxsor kan jag inte lefa": Therese Andreas Bruce och kampen för en manlig identitet i 1800-talets Sverige. *Tidskrift för litteraturvetenskap* 34(3–4): 17–28.

- Littberger Caisou-Roussau, Inger (2013b) *Therese Andreas Bruce: en sällsam historia från 1800-talet: levnadsberättelse, brev och verser med inledning och kommentarer*. Göteborg: Makadam.
- Mak, Geertje (2012) *Doubting sex: inscriptions, bodies, and selves in nineteenth-century hermaphrodite case histories*. Manchester: Manchester University Press.
- Matz, Edvard (1970) *Legenden om Lasse-Maja: rapport om en stortjuv som blev diktare*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- Matz, Erling (1970) *Lasse-Maja och 1800-talets svenska skålmroman*. Opublicerad trebetygsuppsats i litteraturvetenskap. Stockholm: Stockholms universitet.
- Molin, Lars (1833) *Den vidtberömda äfventyraren Lasse Majas egentligen Lars Molins besynnerliga öden och lefnadshändelser från dess yngre år till 1813, då han för sina begångna förbrytelser i kraft af Kongl. Svea Hof-Rätts utslag dömdes till lifstidsfängelse på Marstands fästning Carlsten: af honom sjelf författad*. Göteborg: Sam Wahlström.
- Namaste, Vivian K. (2000) *Invisible lives: the erasure of transsexual and transgendered people*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ney, Agneta (2002) Myter, ideologi och ogifta kvinnor: mö-traditionen i fornnordisk myt och verklighet. Borgström, Eva (red) *Makalösa kvinnor*. Göteborg: Alfabet/Anamma.
- Norrhem, Svante, Rydström, Jens och Winkvist, Hanna (2008) *Undantagsmänningar: en svensk HBT-historia*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Nyblom, Carl Rupert (1908) *En sjuttioåringens minnen: anteckningar*. Stockholm.
- Olsson, Gunnar (1941) *Lasse-Maja*. [Film.]
- Polisrapport: Ros, Gustaf Wilhelm (1897). Överståthållareämbetet, Polisärenden 3. Kriminalavdelningen, B II: 108
- Prosser, Jay (1998) *Second skins: the body narratives of transsexuality*. New York: Columbia University Press.
- Rand, Erica (2005) *The Ellis Island snow globe*. Durham: Duke University Press.
- Raun, Tobias (2014) Trans as contested intelligibility: interrogating how to conduct trans analysis with respectful curiosity. *lambda nordica* 19(1): 13-37.
- Ronne, Marta och Ronne, Erik (2001) En queer krögare. *Ergo* (7) <http://ergo.ronne.se/E2001N7.html> [20 november 2015].
- Rosenberg, Tiina (2000) *Byxbegär*. Göteborg: Anamma.
- Rydström, Jens (2001) *Sinners and citizens: bestiality and homosexuality in Sweden, 1880-1950*. Stockholm: Centre for Gender Studies, Stockholm University.
- Rydström, Jens (2008) Varför behövs transhistoria? *lambda nordica* 13(1-2): 63-77.
- Rydström, Jens och Tjeder, David (2009) *Kvinnor, män och alla andra: en svensk genushistoria*. Lund: Studentlitteratur.
- Sears, Clare (2015) *Arresting dress: cross-dressing, law, and fascination in nineteenth-century San Francisco*. Durham och London: Duke University Press.
- Serano, Julia (2007) *Whipping girl: a transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity*. Seattle, Washington: Seal.
- Serano, Julia (2014a) Cissexism and cis privilege revisited: part 1. Who exactly does 'cis' refer to? *Whipping girl*, 1/10 2014. <http://juliaserano.blogspot.se/2014/10/cissexism-and-cis-privilege-revisited.html> [10 juli 2016].
- Serano, Julia (2014b) cissexism and cis privilege revisited: part 2. Reconciling

- disparate uses of the cis/trans distinction. *Whipping girl*, 5/11 2014. <http://juliaserano.blogspot.se/2014/11/cissexism-and-cis-privilege-revisited.html> [10 juli 2016].
- Silverstolpe, Fredrik (1999) Kvinnor i mansdräkt. Söderström, Göran (red) *Sympatiens hemlighetsfulla makt: Stockholms homosexuella 1860-1960*. Monografier utgivna av Stockholms stad. Stockholm: Stockholmia.
- Strand, Karin (2016). *Brott, tiggeri och brännvinets fördärv: studier i social orienterade visor i skillingtryck*. Skrifter utgivna av svenskt visarkiv 41. Möklinta: Gidlunds.
- Straube, Wibke (2014). *Trans cinema and its exit scapes: a transfeminist reading of utopian sensibility and gender dissidence in contemporary film*. Linköping, TEMA Genus: Linköping University.
- Stryker, Susan (2008) *Transgender history*. Berkeley, CA: Seal Press.
- Stålberg, Wilhelmina och Berg, P. G. (1864) *Anteckningar om svenska qvinnor*. Stockholm: P. G. Berg.
- Söderström, Göran (2008) Damkomikern: det tidiga 1900-talets dragartist. *lambda nordica* 13(1-2): 51-57.
- Under förklädnad: hufvudstadsmysterier (1897) *Svenska Dagbladet* 17 augusti 1897. *Upsala* (1854) 3 november 1854.
- Urtima ting (1800) Vaksala häradsrätts arkiv: A:III Protokoll vid urtima ting 1800-1820 (volym 2). Landsarkivet i Uppsala.
- Vicinus, Martha (1992) "They wonder to which sex I belong": the historical roots of the modern lesbian identity. *Feminist studies* 18(3): 467-497.
- Wadström, Bernhard (1897) *Ur minnet och dagboken: anteckningar från åren 1848-1897*. Stockholm: Fosterlandsstiftelsen.
- Wheelwright, Julie (1989) *Amazons and military maids: women who dressed as men in the pursuit of life, liberty and happiness*. London: Pandora.
- Ödmann, Samuel (1898) *Minnen och anteckningar från flydda dagar*. Stockholm: Bonniers.
- Österberg, Eva (1996) Den synliga och den osynliga synden: sexualitet och verklighet under 1600- och 1700-talen. *lambda nordica* 2(1): 58-70.

Nyckelord

Transhistoria, transpersoner, könsöverskridanden, "hermafroditism", cisnormativitet, feministisk historieforskning, kvinnohistoria, ciskvinnor i manskläder, 1800-tal

Sam Holmqvist

Litteraturvetenskapliga institutionen
Uppsala universitet
Box 632, 751 26 Uppsala
E-post: Sam.holmqvist@littvet.uu.se